

8. Шевченко І.С. Таблюдність дискурсу американських президентів XXI століття. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов»*. 2018. Вип. 87. С. 62–68.

УДК [801.8/159.9/796.3]

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.30.5>

УКРАЇНСЬКЕ СПОРТИВНО-ІГРОВЕ НАЗОВНИЦТВО В МОВНОМУ ПРОСТОРИ

UKRAINIAN SPORTS AND GAMING TERMINOLOGY IN THE LINGUISTIC CONTEXT

Карпець Л.А.,

orcid.org/0000-0002-4263-7806

*професор, доктор філософських наук,
завідувач кафедри української та іноземних мов
Харківської державної академії фізичної культури*

Коваленко Ю.М.,

orcid.org/0000-0002-5736-4249

*PhD,
доцент кафедри української та іноземних мов
Харківської державної академії фізичної культури*

Гнатенко К.В.,

orcid.org/0000-0001-5329-7846

*старший викладач кафедри української та іноземних мов
Харківської державної академії фізичної культури*

У статті досліджується спортивно-ігрове назовництво через вербальну та невербальну комунікацію. Залежно від ситуації та мети спілкування, комуніканти вибирають засоби вираження. Досвід показує, що ці засоби можуть бути як кодифікованими, так і некодифікованими. При аналізі професійної діяльності в галузі фізичної культури та спорту, увага була зосереджена на таких проявах компетентності, як професійне назовництво, професійний жаргон, спортивне назовництво та невербальні засоби комунікації, щоб повністю розуміти весь спектр спортивно-ігрового назовництва. Автори стверджують, що в тематичних групах слова пов'язані не мовними, а позамовними зв'язками, через реальність. У статті демонструється, що спортивні назви можуть бути розподілені за тематичним принципом, кожна має свої підгрупи та відповідні мікрогрупи. У дослідженні автори обрали найбільш поширені шари спортивних назв, які зафіксовані в лексикографічних працях. Стаття показує, що найбільш поширеними є назви видів спорту, позначення осіб на основі їхньої спортивної діяльності, назви спортивного обладнання та понять, назви спортивних дій та вправ і багато інших. Однак, мова, як основний канал інформації, може передаватись різними способами: через слова (кодифіковані та некодифіковані), різні рухи тіла (вираз обличчя, жести, пози), тощо. Було доведено, що професійна компетентність осіб, зайнятих у спорті, передбачає знання мови професії, як вербальних, так і невербальних засобів комунікації. Автори статті розкривають основні причини появи й поширення спортивних жаргонізмів. Невербальне спілкування є доповненням до словесного, а інколи й повноцінним заміником. Було доведено, що спортивна професійна комунікативна компетенція репрезентує мовні професійні вміння і навички через фахову термінологію, жаргон та невербальну комунікацію у взаємозв'язку з найрізноманітнішими їхніми складниками.

Ключові слова: вербальна та невербальна комунікація, професійне назовництво, спортивний жаргон, жести, вирази обличчя, мова професії.

This article presents the sports and game terminology through verbal and nonverbal communication. Depending on the situation and the purpose of communication, the communicants select the means of expression. Authors' experience has shown that these means can be both codified and non-codified. While analyzing professional activities in the field of physical culture and sports, the authors have focused attention on such manifestations of competence as professional terminology, professional jargon, sports terminology, and non-verbal communication means, to fully understand the entire range of sports and gaming nomenclature. The paper claims that in thematic groups, words are connected not by linguistic but via extralinguistic links, through realities expressed in them based on intralinguistic factors. The article demonstrates that sports names can be divided according to the thematic principle, each has its own subgroups and corresponding micro-groups. For the purpose of research, authors selected the most commonly used layers of sports names as recorded in lexicographic works, without resorting to a detailed analysis. The article shows that the most

widespread are the names of sports disciplines, designations of individuals based on their sports activities, names of sports equipment and concepts, names of sports actions, and exercises, among others. However, language, as the main channel of information, can be conveyed in different ways: through words (codified and non-codified), various body movements (facial expressions, gestures, postures), and so on. The article concludes that the professional competence of individuals involved in sports presupposes knowledge of the language of the profession, both verbal and nonverbal means of communication. The authors of the article reveal the main reasons for the emergence and spread of sports jargons. Nonverbal communication is an addition to verbal, and sometimes a full-fledged substitute. It has been proved that sports professional communicative competence represents language professional skills through professional terminology, jargon and non-verbal communication in relation to a variety of their components.

Key words: verbal and nonverbal communication, professional terminology, sports jargon, gestures, facial expressions, language of the profession.

Постановка проблеми. Мовна система будь-якої галузі знань формується з метою забезпечення компетентності й порозуміння. Внутрішній світ людини, її соціальний статус, заняття певним видом діяльності проявляються через мовлення. Мовний феномен споконвіку слугує людині засобом пізнання світу. Професія і мова – категорії, які демонструють набутки цивілізації, глибину і знання фахового світу, рівень мовленнєвої культури тощо. Мова професії повинна «забезпечувати точне, економне та чітке взаєморозуміння між спеціалістами у межах окремо взятої професійної сфери діяльності» [11, с. 18].

Чи може бути мовленнєво компетентною особа певного фаху, не розуміючи усього мовного простору тієї чи тієї професії? Це питання можна навіть назвати риторичним, бо професійна діяльність накладає на мову, мовленнєву компетентність свій відбиток, що виражається в різноманітних мовленнєвих практиках, як вербальних, так і кінетичних, невербальних. Залежно від ситуації і мети спілкування добираються різноманітні мовні засоби висловлення як кодифіковані, так і некодифіковані. Це, звичайно, стосується й спортивно-ігрової сфери й актуалізує проблему дослідження. Для аналізу професійної діяльності в галузі фізичної культури і спорту вважаємо за необхідне зосередити увагу на таких проявах компетентності як професійна термінологія, професіоналізми, спортивний жаргон, невербальні засоби спілкування з метою повноцінного бачення усього спектру спортивно-ігрового назовництва.

Спортивна сфера інтенсивно збагачується новими одиницями і цей унікальний феномен нині надзвичайно цікавий і важливий, тому потребує спеціального поглибленого вивчення. Саме потребою дослідження динаміки розвитку кодифікованого й некодифікованого спортивно-ігрового назовництва зумовлена *актуальність* цієї статті. Крім того, вивчення спортивного назовництва, його функцій у мові, основних типів номінації уможливить визначення місця спортивних назв у просторі української мови і відповідного встановлення загальних закономірностей

і основних тенденцій існування й функціонування як лінгвосоціального явища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначаючи ступінь розробленості означуваної проблеми, передусім зазначимо, що розвитку спортивної термінології приділено увагу таких вчених, як О. Боровська, Р. Коваль, М. Кудря, О. Романчук, М. Паночко, О. Петренко, О. Породько-Лях, М. Янків та інших. Питання спортивного жаргону розглядаються у працях таких науковців, як Ю. Струганець, Т. Єщенко, Р. Трифонов, Л. Ставицька, О. Стишов та інші. Невербальне спілкування у спорті фрагментарно розглядають у наукових розвідках Олійник Н.А., Войтенко С.М. та інші. Опрацювання літератури, що стосується вузлових блоків теми дослідження, свідчить про те, що комплексний підхід вивчення спортивно-ігрового назовництва через вербальне (кодифіковане й некодифіковане) та невербальне спілкування ще не став предметом аналізу, а розглядався фрагментарно, не цілісно.

Мета наукової розвідки – продемонструвати кодифіковані й некодифіковані системи спортивно-ігрового назовництва, визначити, чи можливо через кодифіковану систему спортивного назовництва задовольнити всі потреби мовців-спортсменів, виокреслити діапазон використання та пріоритетність застосування цих номенів, а також визначити роль невербальних засобів спілкування як репрезентації фахового спілкування спортсменів.

У ході дослідження актуалізовано відповідну **методику** з використанням описового методу в поєднанні з прийомом моделювання (лінгвістичне спостереження, порівняння, узагальнення), а також здійснено типологічний, діахронний та синхронний аналізи. Матеріалом для статті слугували словники, енциклопедії, підручники, статті, наукові збірники, навчально-методичні посібники, дисертаційні дослідження тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спортивна спільнота з відповідним освітнім і професійним рівнем, витворює власний мовний світ, у якому домінують номени на позначення

реалій і понять спортивної сфери, різних людських якостей, що виявляються під час виконання дій, вправ тощо.

Спортивний термін як основний елемент спілкування спортсменів. Національна мовна система спортивної сфери неоднорідна за походженням, оскільки терміноелементи її представлені інтернаціональними, національними, іншомовними, безеквівалентними одиницями, а також іншими екстралінгвістичними компонентами.

Аналізуючи стан спортивної термінології в Україні, переконуємося, що співвідношення національного та міжнародного у різні роки формуються залежно від екстралінгвальних та інтралінгвальних чинників. Це чітко видно з появою словників і теоретичних праць, статей у засобах масової інформації, фольклорних праць тощо.

Взагалі, щоб мати повну картину розвитку спортивно-ігрового назовництва, потрібно дослідити номени, поширені в побуті, народні назви, адже сучасній науковій термінології передувала переважно народна термінологія.

Досліджуючи національно-народні форми фізичного виховання, Є. Приступа та В. Пилат підкреслювали, що «жодна система фізичного виховання, як частина фізичної культури народу, не виникає із нічого чи шляхом простого запозичення. Нові системи створюються, використовуючи спадок минулого» [6, с. 9].

Досить актуальним для системного опису української спортивної термінології є аналіз різних наукових джерел, які фіксують такі назви, зокрема й словники, що укладаються упродовж багатьох років.

Зокрема, у 1907–1909 роках у Києві з'являється «Словарь української мови» [7], де зафіксовано близько 300 народно-ігрових номенів, серед яких назв ігор – 190. Словник подає переважно назви народних ігор, до того ж не через їх тлумачення, а швидше через частковий опис гри (наприклад, *гила* «вид народної гри з дерев'яною кулею, яку б'ють палками»; *бурда* «вид народної гри з камінцями»); такий принцип пояснення термінів на позначення ігор зберігся й донині, хоча й не відповідає основам визначення терміна, його ознак тощо.

Серед зафіксованих номенів трапляються й назви гравців: *кішкарь* «назва одного із гравців у плаза», *кібець* «назва одного із гравців дитячої гри в перепелицю» тощо.

Словник подає й певні назви видів спорту і назви осіб, які займаються цими видами спорту, наприклад, *дамки* «шахи», *дамниця* «жінка, яка грає в шахи (гра в шахи була відома в Україні ще з княжих часів [7, с. 52].

У кінці XIX – на початку XX століття констатуємо появу цілої картотеки ігрового назовництва. У вітчизняному мовознавстві з'являються поодинокі праці щодо характеристики назв народних ігор. До аналізу цих назв звертається мовознавець М. Паночко, який подає словотвірну характеристику назв народних ігор, аналізуючи переважно лексико-семантичний спосіб творення, наголошуючи: «словотвірний тип іменників мотивується: іменниками (*Панас, В'юн, Баран, Воротар, Бик* та ін.); іменниковими словосполученнями (*Тісна баба, Киці-баба, Квач-доганяч* та ін.)» [5, с. 12].

Вивчаючи народні ігрові назви, як один із складників спортивної термінології, розглядаємо проблему не в якомусь вузькому аспекті (наприклад, термінологія окремого виду спорту), а у взаємозв'язку найрізноманітніших її аспектів.

Історія вивчення й систематизації спортивних номенів започатковується порівняно недавно – у 20-х роках минулого століття – й відбувається у контексті розвитку української термінології.

20–30-ті роки XX століття української наукової термінології є досить плідними. Зокрема, важливою є поява в Галичині багатьох статей у пресі, в яких розглядається проблема української спортивної термінології; з'являється низка невеликих посібників (серед них, зокрема, «Забави й гри рухові», «Копаний м'яч», «Ситківка» І. Боберського). Спираючись на закони української мови, враховуючи її словотвірні можливості, І. Боберський, зокрема, пропонує нові (авторські) терміни і вводить їх до спортивного й загальнономовного обігу. Так з'являються назви *лещтарство* «лижний спорт», *копаний м'яч* «футбол», *грач* «футболіст», *санкарство* «санний спорт», *дужання* «боротьба», *наколесництво* «велосипедний спорт», *руханка* «гімнастика», *скічня* «трамплін», *кошиківка* «баскетбол», *ситківка* «теніс» тощо.

У квітні 1937 року Б. Кобилянський у журналі «Рідна мова» започаткував словничок спортивної термінології, запропонувавши, зокрема, такі терміни, як *спортивне життя, вишколення, змагун* [4, с. 69–70]. Крім того, автор рекомендував диференціювати назвами різні види спорту: *санкування, гімнастика, сковзання, плавання, ігри у волейбол*.

Отже, на початковому етапі розвитку спортивної термінології було визначено загальні прийоми використання словотворчих засобів і словотвірних моделей. Варто зазначити, що переважав етнографічний принцип у термінотворенні.

Продовженням і певною проєкцією процесів першого періоду й започаткованих традицій

стали поодинокі праці 40-х років, які з'явилися за кордоном. Гостро постає й озвучується проблема упорядкування власного спортивного словника.

50-ті – середина 80-х років ХХ століття відзначаються спадом у розвиткові спортивної термінології. Серед поодиноких праць досить помітним став російсько-український спортивний словник, підготовлений 1973 року в Києві. Це один із словників перекладу, який був спробою систематизації української спортивної термінології. Він нараховує близько 7000 термінів із галузі спорту і фізичного виховання (перекладено значну частину загальноновживаної лексики, широко використовуваної у спортивній літературі).

80-і – 90-ті роки ХХ століття пов'язані з активізацією роботи щодо спортивного термінотворення: з одного боку, характеризується поверненням до назв, зафіксованих у 20–30-х роках минулого століття, намаганням дібрати власне українські терміни і захопленням європейською термінологією, з другого. Помічено інтенсивне збагачення української мови назвами нових видів спорту або назвами видів спорту, які не практикувалися. Серед них слід виділити такі: *стритбол* «спортивна гра в баскетбол у польових умовах за спрощеними правилами»; *біч-волейбол* «пляжний волейбол»; *дартс* «спортивна гра, яка полягає в киданні стрілок-дротиків із пір'їнами у круглу мішень»; *скейтборд* «вид спорту, що полягає в катанні на спеціальній дошці із роликами» та ін.

Упродовж багатьох років українська спортивна термінологія немовби знаходиться між дилемою: питоме і чуже, інтернаціональне й національне. У складі спортивних номенів значна кількість запозичень. Спортивна лексика запозичується найчастіше з тієї мови, де започатковано той чи інший вид спорту.

Найбільший вплив з **англійської мови**: *аут* (від англ. *out* – *зовні, поза*) – передача м'яча, шайби та за межу, встановлену правилами гри; *баскетбол* (англ. *basket-ball*, від *basket* – *кошик* і *ball* – *м'яч*) – спортивна гра у м'яч між двома командами, учасники якої повинні руками закидати м'яч у «кошик» (сітку), що висить на стовпі та багато інших. З **французької мови**: *пенальті* (від франц. *penalité* «кара, штраф; штрафний удар»), *культуризм* (франц. *culturisme* – культура тіла); *туризм* (франц. *tourisme* від *tour* – прогулянка, поїздка), *пірует* (від франц. *pirouette*, букв. дзига) – круговий поворот під час стрибка в повітрі. Значна кількість запозичень з **німецької мови**: *бліцтурнір* (від нім. *Blitz* – блискавка і *турнір*) – вид спортивного змагання (переважно в шахи, шашки) за скороченим часом, відведеним на партії та ін.

Останнім часом з'являється чимала кількість азійських назв. Серед яких, зокрема, японські назви: **джіу-джитсу** (яп. 柔術 [дзю: дзюцу] – *мистецтво гнучкості*) – японська боротьба, яка базується на використанні різних прийомів самозахисту та нападу без зброї; **нагинатадзюцу** (яп. або – *нагинатадзюцу*) – японське бойове мистецтво володіння *нагинатою*; *сінкэндо* (яп., англ. – *Shinkendo*) – мистецтво володіння японським мечем-катана. **Корейські запозичення**: **тхеквондо** (Taekwondo) – популярне бойове мистецтво потрапило в Корею з Окінави, адаптоване корейцями японське бойове мистецтво карате. *кьоксульдо* (кор. *Gyeoksul, Kyuksuldo*) – бойове мистецтво з Північної Кореї; *ханкіддо* (кор. *хан – об'єднання; ки – енергія, сила; то (-до) – шлях*) – корейське бойове мистецтво з елементами тхеквондо, тансудо тощо.

На початку ХХІ століття й донині спостерігаємо та фіксуємо також появу в Україні нових видів спорту (серед них і відновлених), засвоєних на українських культурних традиціях: *український рукопаш Спас, бойовий гопак, хортинг, козацький двобій, асгарда* та інші.

Враховуючи те, що певна термінологія (а також і спортивна) – це «не хаотична сукупність слів, а організована на логічному й мовному рівні система спеціальних знаків» [10, с. 245] спробуємо на прикладах продемонструвати системність спортивної термінології, що дозволяє виділити тематичні групи слів конкретної галузі, які є об'єднаннями логічного порядку з визначальним екстралінгвальним характером.

У тематичній групі слова пов'язані не мовними, а позамовними зв'язками, через реалії, які виражаються в них на основі інтралінгвальних факторів. У сучасному мовознавстві тематичний аналіз слів є одним із найпоширеніших, якщо не загальноприйнятим методом вивчення номенів.

За тематичним принципом можна поділити і спортивні назви, кожна із них має свої підгрупи й відповідні мікрогрупи. Для дослідження добираємо найуживаніші шари спортивних назв, що їх фіксують і лексикографічні праці, при цьому не вдаючися до їх детального аналізу (дотримуємося поділу тематичних груп за М. Паночком зі своїм розширенням).

Зокрема, найбільш поширені такі: **назви видів спорту**: *волейбол, баскетбол, футбол, гольф, теніс, гандбол, фігурне катання, боротьба, легка атлетика, козацький двобій тощо*; **позначення осіб за родом спортивних занять**: *фігурист(ка), волейболіст(ка), легкоатлет (ка) тощо*; **позначення назв спортивних предметів і понять**:

пенальті, дриблінг, матч, офсайд та ін.; **назви спортивних дій, фізичних вправ:** захват, ривок, поштовх, кидок, присідання, випади вперед, ходьба та ін.; **спортивні обладнання, приладдя, інвентар:** м'яч, стійки воріт, сітки, палиці, біти, ключки, гімнастичні палиці, канат, колода тощо; **назви спортивних процесів:** тренувальний (спортивні змагання – невід'ємна частина тренувального процесу); **місця спортивних закладів, споруд:** спортивна школа, стадіон, спортивна зала, басейн тощо; **види змагань:** навчальні, відбіркові, першості, особисті, командні та особисто-командні; **спортивні розряди і звання:** розряди: третій, другий, перший юнацькі; третій, другий, перший дорослі; кандидат у майстри спорту. Після цього – спортивні звання: майстер спорту України, майстер спорту України міжнародного класу (гросмейстер України – для шахів і шашок) і заслужений майстер спорту України.; **назви спортивних команд:** Динамо, Ворскла, Шахтар, Дніпро тощо; **назви професій працівників спортивної діяльності:** виконавчий директор федерації виду спорту, завідувач спортивної споруди, завідувач бази спортивної, тренер, інструктор зі спорту, рефері тощо.

Щоб мати повну картину розвитку спортивно-ігрового назовництва, потрібно дослідити й некодифіковані назви, зокрема, професійний спортивний жаргон.

Спортивний жаргон як джерело поповнення спортивно-ігрового назовництва.

Аналізуючи появу спортивних жаргонізмів в Україні можна зазначити, що у 20–30 роки ХХ ст. характерним є фіксація жаргонових назв народних ігор і виконання в них певних дій: *гилити* «підкладати м'яча під удар коліном, бити» (К. Широцький; пор. із словником української мови Б. Грінченка «підбивати м'яч гилкою, бити палкою свинку, бити, колотити») [8, с. 283]; *сракач* «гра в м'яч, перевоз». Уже в 30–40-і роки з'являються такі номени: *дев'ятка*, *пеналь*, *буцати*. У 60–80-і роки ХХ століття масово з'являються номени утворені переважно від прізвищ відомих тоді гравців і номени на позначення прийомів, які вони виконували: *Лобан* «Лобановський», *Балерина* «футболіст збірної СРСР Валентин Іванов», *різак* «різаний, кручений м'яч» та ін.

90-і ХХ ст. – початок ХХІ століття позначені різноспрямованістю, різноматематичністю у називанні різних реалій: *анабол* «анаболічний стероїд», *бомба* «нетехнічний стрибок», *банки* «біцепси» та ін. [2, с. 208–209].

Тематичний принцип спортивної термінології придатний і для класифікації й систематизації

жаргонізмів. Однак, порівняно з класифікацією кодифікованих номенів, що її подає М. Паночко, класифікація жаргонова суттєво різниться і вже на перших (найзагальніших) щаблях ієрархії відзначається більшою деталізацією й різноманітністю самих щаблів.

Тлумачення змісту жаргонізмів ґрунтується на відповідях наших реципієнтів, до того ж ми враховуємо можливі різнотлумачення (відповідно й множинну мотивацію) і явища так званої народної етимології, різну вимову тощо.

Аналізуючи спортивний жаргон, виділяємо такі групи: **назви осіб, діяльність яких пов'язана з певними видами спорту.** В основу жаргонових спортивних найменувань осіб покладено різні мотиваційні ознаки: **види спорту:** *пробитий* «особа, яка давно займається боксом»; *бубка* «спортсмен зі стрибків із жердиною»; *горбатий* «особа, яка займається спортивним туризмом»; **місце і роль спортсмена в команді:** *нос* «гравець команди захисту, який грає проти центру»; *кум* «напарник на планері»; *легіонер* «гравець, що грає в команді зарубіжних країн».

Специфіка смислової структури жаргонних спортивних одиниць спричиняє творення значної за обсягом мікрогрупи назв **за уміннями й характерними діями:** *коник-горбунок* «спортсмен, який займається стрибками у воду»; *підносник снарядів* «футболіст, який вдало подає м'яч іншому гравцеві».

Особи **за специфічними діями під час змагань:** *лизун* «спортсмен, який наздоганяє свого суперника на біговій доріжці»; *дублер* «спортсмен, який забив за один матч декілька м'ячів у ворота суперника».

Зважаючи на те, що однією з визначальних особливостей спортсменів є їх фізичні якості, сформувалася помітна і значна за обсягом мікрогрупа жаргонізмів **за фізичними якостями й зовнішніми ознаками:** *доходяга* «худий, високий на зріст спортсмен, який не досяг значних успіхів у спорті».

Друга велика підгрупа спортивних жаргонізмів позначає **дії, процеси, явища:** *тормозун* «мокрый сніг на лижній трасі, який гальмує, не дає швидко пересуватися»; *сухар* «відсутність голів у матчі, жодна з команд не забила гол у ворота суперника» [12, с. 120].

Значну за обсягом групу становлять спортивні жаргоніми на позначення **спортивних вправ і стилів:** *страус*, *розтяжка* «вправа, під час якої відбувається розтягування певних м'язів»; *складка* «вправа для розвитку гнучкості»; *півсвічка* «вправа, під час якої, лежачи на спині, особа повільно піднімає над головою виправлені ноги,

а потім стегна»; **назви спортивного інвентаря, його особливості:** *байда* «байдарка»; *вар* «варнометр»; *анатомічка* «антропометричний рюкзак».

Серед загальних назв виділяється підгрупа **спортивних закладів, місць проведення спортивних дій:** *плювалка* «тир із примітивним оснащенням»; *качалка* «тренажерна зала, де тренуються культуристи».

Досліджуючи спортивний жаргон, переконаємося і в наявності спортивних жаргонізмів – власних назв. Вони становлять значну за обсягом номінативно-тематичну групу. Це, зокрема, антропоніми, серед яких найбільша підгрупа – прізвиська. Найпочеснішим рівнем популярності спортсмена у професійному спорті вважається наречення його прізвиськом. Наприклад, в НХЛ (NHL): Моріс Рішар – «Ракета», Бобі Халл – «Винищувач», Шульц – «Кувалда», Уейн Гретцкі – «Великий», Маріо Лемьйо – «Чаклун» [1, с. 12].

Отже, аналізуючи номінативно-тематичні групи спортивних жаргонізмів, зазначаємо, що майже всі важливі для спортсмена явища він позначає за допомогою жаргонізмів. Порівняно з дослідженими усталеними спортивними номенами спортивні жаргоніми помітно поширюються серед користувачів, бо саме вони допомагають деталізувати, конкретизувати, унаочнювати, певні спортивні явища.

Невербальні засоби спілкування як репрезентація фахового спілкування спортсменів.

Не менш важливим є і той факт, що словесні знаки досить легко можна замінити несловесними (міміка, жест, рух, поза тіла), що своєю чергою полегшує спілкування (зокрема, збільшує швидкість передавання-сприймання інформації й реагування на неї). Специфіка спортивної діяльності передбачає використання невербальних засобів спілкування, які доповнюють і уточнюють вербальну форму спілкування. Професія, пов'язана зі спортивною діяльністю, передбачає обов'язкове володіння офіційними суддівськими жестами, але, як показує практика, майже кожен вид спорту має як офіційні, так і неофіційні жести.

Серед офіційних жестів значна кількість суддівських. Наприклад, у волейболі відображення певних ситуацій передаються такими жестами: «дозвіл на подачу» – «перемістити руку, показуючи напрямок подачі»; «перерва» – «розмістити долоню однієї руки над пальцями іншої, піднятої вертикально подібно до літери «Т»; «м'яч не підкинутий при здійсненні подачі» – «підняти, витягнути руку долонею вгору» тощо [3, с. 37].

Найбільше жестів зафіксовано серед командних видів спорту. Зокрема, й у футболі, як одному

із найпопулярніших командних видів спорту. Серед яких найбільш поширеними є суддівські. Наприклад, якщо суддя піднімає свисток над головою, то удар повинен здійснюватися тільки після свистка. Підняті вгору дві руки означають, що час першого тайму або матчу вичерпано. Для продовження гри арбітр зігнутими руками в ліктях рухом угору-вниз показує, що він бачив порушення, але команда, проти якої було здійснено порушення, володіє м'ячем або отримує перевагу. Для цього жесту, арбітр може застосовувати озвучення голосом: «Грайте» або «Продовжуйте гру», це дає змогу гравцям швидше зорієнтуватися в цьому епізоді [8, с. 53].

У волейболі жести руками застосовують рідше, ніж у гандболі та баскетболі, де їх використовують для привернення уваги партнерів, які знаходяться на відстані. Ще один із поширених жестів у спорті – міміка. Зокрема, виділяємо такі рухи:

1) очима – підморгування як спосіб позначення певної комбінації (використовують при плануванні певних дій нападники), пропозиції зіграти спільно, підтвердження прийнятого повідомлення та згода з пропозицією партнера;

2) бровами – швидке піднімання брів угору як сигнал – вимогу дати високу передачу;

3) губами – положення губів, як при вимові букви «о». Це означає «здійснено обманний хід» [3, с. 37].

Отже, як бачимо, невербальна комунікація є однією з найбільш значущих форм спілкування у спорті. Додаткові засоби спілкування через «мову» тіла допомагають спортсменам більше реалізуватися, а також невербальні засоби спілкування доповнюють і уточнюють вербальну форму спілкування.

Висновки. Спорт на сьогодні є явищем, пов'язаним майже з усіма сферами життя. Він має своє місце у культурній, політичній та економічній площині. Спортом займається більшість населення, і через цей інтерес набуває високого ступеня розвитку спортивно-ігрового назовництва, яке є й основною складовою професійного мовлення.

Недостатнє володіння спортивною термінологією значно ускладнює фахове спілкування і формування майбутнього спеціаліста відповідного напряму підготовки, але, як бачимо, спортсмені намагаються розширити або заповнити лакуни недостатньої кількості термінів жаргонами.

У результаті наших досліджень установили основні причини появи й поширення спортивних жаргонізмів: неможливість через кодифіковану систему спортивного назовництва задовольнити

всі потреби мовців-спортсменів; зручність, легкість, природність у використанні спортивних жаргонізмів порівняно з кодифікованими (особливо запозиченими з інших мов); намагання наявні загальнозживані одиниці принатурити до конкретних умов спілкування; можливість через спортивний жаргон самоідентифікуватися.

Не менш важливим є і той факт, що такі словесні знаки досить легко можна замінити несловесними (міміка, жест, рух, поза тіла), що своєю чергою полегшує спілкування (зокрема, збільшує швидкість передавання-сприймання інформації й реагування на неї). Невербальне спілкування

є доповненням до словесного, а інколи й повноцінним заміником.

Невербальна система комунікації є також невід'ємним складником професійного спілкування у спорті. Саме тому можемо стверджувати, що спортивна професійна комунікативна компетенція репрезентує мовні професійні вміння і навички через фахову термінологію, жаргон та невербальну комунікацію у взаємозв'язку з найрізноманітнішими їхніми складниками.

Вважаємо, що постійне поповнення спортивних номенів спонукатимуть до подальшого вивчення цього мовного явища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бріскін Ю.А., Линець М.М. Економічні основи розвитку професійного спорту : лекція з дисципліни «Професійний спорт» (спеціалісти). 2015. 12 с. URL: <https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/.pdf> (дата звернення: 27.10.2023).
2. Карпець Л. Спортивний жаргон як відображення соціальної структури мови. *Вісник Львівського університету. Серія філол.* 2009. Вип. 46. Ч. 1. С. 208–216.
3. Карпець Л.А., Бейлін М.В. Феноменологія невербального спілкування як репрезентація спортивної діяльності. *Слобожанський науково-спортивний вісник.* 2018. № 2. С. 36–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/snsv_2018_2_9
4. Кобилянський І.Ю., Кобилянська М.Ф. Елементи арго у студентському лексиконі. *Науково-технічна революція і сучасні процеси розвитку лексики української народно-розмовної мови* : тези доповідей Республіканської конференції. Ужгород, 1989. С. 69–70.
5. Паночко М. Украинская спортивная лексика : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1996. 20 с.
6. Приступа Є.Н., Пилат В.С. Традиції української національної фізичної культури. Львів : Троян, 1991. 104 с.
7. Словарь української мови у 4-х т. / упор. Б.Грінченко. Київ : Наукова думка, 1996. 88 с.
8. Спортивні ігри з методикою викладання (футбол) : навч.-метод. посібник / укл. Ю.Ю. Мосейчук, С.В. Дарійчук. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 288 с. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/4826>
9. Федорець С. Англійські запозичення у термінологічній системі «спорт». *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. праць. Харків, 1998. Вип.1. С. 78–85.
10. Шевчук С.В., Клименко І.В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. 2-ге вид., випр. і доповнен. Київ : Альтера, 2011. 514 с.
11. Fluck H.-R. Fachsprachen: Einführung und Bibliographie / H.-R. Fluck. Tübingen. Basel : Francke, 1996. 361 s.
12. Karpets L.A., Kovalenko J.N. Ukrainian Sports Jargon as a Linguistic Phenomenon. *Modern researches in philological sciences* : collective monograph. Riga : Izdevnieciba "Baltija Publishing", 2020. P. 118–133. DOI: 10.30525/978-9934-588-37-2/8